

ИПСИЛАНТИЈЕВ КОРПУС И СРБИ

Једно од занимљивих питања у вези са првим устанком јесу и мало познате везе Срба са војском влашког кнеза Ипсилантија (1766—1816), који је до 1802. године био владар Молдавије, а отада и Влашке. Као руски савезник, Ипсиланти је био посебно омражен код Турака, и они су предузимали неколико акција с циљем да га ухвате. По казивањима аустријских повереника и извештача, он је носио час руско, час бојарско одело и мењао места боравка, мада на крају није испунио наде које су Руси полагали у њега.¹ Ипсиланти је био организовао и своју војску, о којој ће овде бити говора. У аустријским извештајима она се назива „Fürstlich-wallachische Corps“ или „Freicorps“, чија се јачина мењала према приликама и различито била приказивана у извештајима.² Извештачи помињу поименце различите трупе овог Ипсилантијевог корпуса: „кнежевске Арнауте“,³ влашку милицију,⁴ „крне хусаре кнеза Ипсилантија“,⁵ молдавске козаке или „козаке кнеза Ипсилантија“,⁶ који су образовали коњицу овог корпуса. Штавише, козацима је заповедао пуковник Никић, каснији командант „Сербског казачког полка“, о коме има доста података код наших писаца, Вука Караџића, Нићифора Нинковића, као и Алексе Ивића.⁷ У бечкој архивској грађи помиње се такође да је влашко-молдавска милиција била обучена у „хусарско одело“.⁸ Чак изгледа да је постојао и неки грчки пук, јер се спомиње „пуковник Панглос“ („Oberst Panglos des Helenyschen Regiments“).⁹ Из свих извештаја види се да је Ипсилантијева корпус играо извесну улогу у операцијама руске војске у Румунији и на Дунаву 1807. године. Он се помиње често, додуше у различитој јачини: час је имао 1.000 људи, час 4.000, а некипут и 12.000 војника.¹⁰

Према извесним индицијама, Ипсилантијеви војници су били упућени у Србију и узели су учешћа у неким војним операцијама. У једном извештају из Митровице стоји да је у Лозницу дошло 600 Руса, и то коњаника.¹¹ У каснијем извештају ова вест се исправља утолико што нису у питању Руси, него Бугари. „Они говоре бугарски језик, који се

¹ А. Ивић, *Списи бечких архива о првом српском устанку*, књ. IV — година 1807, Суботица, 1938, 655, 680—681.

² Исто, 655, 661, 662, 680.

³ Исто, 226: „Diese fürstlichen Arnauten sind die Helfte zu Pferd und die andere Helfte zu Fuss... mit Karabiner und Pistollen“.

⁴ Исто, 653: „walachisch-moldauische Landes Militz“.

⁵ Исто, 654, 680: „Fürst Ypsilantische schwarze Hussarn“.

⁶ Исто, 226: „Moldauer masquirte Kosaken“.

⁷ Исто, 661: „Der Fürst Ypsilantische Kosaken-Oberst Nikitsch“.

⁸ Исто, 579: „die andern 5000 Mann aber sind theils Moldauer, theils Wallachen, unter welchen viele als Hussarn gekleidet sind“.

⁹ Исто, 653.

¹⁰ Вид. напомену 2.

¹¹ Исто, 568.

од илирског веома разликује, а осим тога имају сасвим непознату, другачију ношњу него Србијанци“, па их је извештач држао за Русе све док се није ближе уверио шта су.¹² Занимљив је и трећи извештај, из Загреба, који се такође односи на босански фронт на Дрини, по чему се може закључити да је у питању иста трупа. „Код српске војске се налази и један посебан корпус, образован од војника из турских европских провинција које су врбовали руски официри и у руској је служби, а због њихове црне униформе Турци их називају „црна војска“.“¹³ Сви су изгледили да је овде реч о једном од Ипсилантијевих одреда који су Руси упутили у Србију као помоћ. За то има потврде и у једном каснијем аустријском извештају, из 1808. године, у коме је речено да су војници расформираног Ипсилантијевог корпуса „прошле зиме готово сви прешли Србијанцима и код њих ступили у службу“.¹⁴ Према томе, Ипсилантијеви одреди су се налазили у Србији већ 1807. године.

Много су детаљније вести из 1808. године, приликом доласка једног њиховог одреда у Београд. По тим извештајима може се стећи приближнија слика о њиховој улози у Србији, али ипак не и потпуна, јер о њима нема података у нашим изворима. Земунски пуковник Перш је редовно извештавао генерала Симбшена о томе шта се дешава у Београду, штавише, било је дана када је слао и по два извештаја, уколико је добијао новије податке. Двадесет шестог јуна он јавља: „Према вести добијеној данас, покорно јављам да је синоћ приспео у Београд један руски царски официр са 70 војника пешадије. Сматрају га за коначара и кажу да ће наредних приспети у Београд још 500 људи сличних трупа.“¹⁵

Ово саопштење је послано у 9 часова ујутру, а већ у 11 часова пуковник Перш шаље прецизније обавештење: „Према саопштењу управо приспелог тумача Деодата, покорно јављам да је наведени тумач видео 6 официра јуче приспеле руске трупе и да је на савској обали разговарао са једним добро познатим трговцем, кога су пратили ови официри. Оба официра су говорили грчки, а један од њих и француски. Овај је изразио жељу да дође у Земун, али је добио од тумача одговор да то без вишег наређења није могуће. Трговац је уверавао тумача да су официри и војници код њега на стану. Официра је 12, а војника 80. Први су махом Грци, али међу њима има и таквих који говоре француски и италијански. Официри су махом у светлоплавим кратким мундирима са црвеном јаком и пругастим платненим панталонама, а војници, напротив, у старом изношеном оделу, свих народности; немачки, француски, италијански, илирски, и влашки могао се чути међу њима. Официри су уверавали трговца да ће најдаље кроз десет дана стићи још 500 људи и да ће они међу Србијанцима обучити 2.000 људи за козачку службу. Ова трупа је синоћ приспела прилично натовареним бродом на Дунав. Брод чува стража и нико чак од Србијанаца није пуштен унутра.“¹⁶

¹² Исто, 586.

¹³ Исто, 672.

¹⁴ А. Ивић, *Списи бечких архива о првом српском устанку*, књ. V — година 1808, Суботица, 1939, 841.

¹⁵ Исто, 788.

¹⁶ Исто, 789.

Следећег дана Перш јавља нове податке: „... господин конзул је почео да говори без икаквог повода о новоприспелим трупима и уверавао да су то само такви људи који су припадали Ипсилантијевом одреду у Влашкој, али су због њихових многих изгреда редуцирани и чак пребачени преко границе. Петорица од њих издају се за мајоре, а дванаесторица делимично за капетане, а делимично за ниже официре. Све у свему узевши, то је управо сакупљени олош, који сада господин конзул треба да прихвати, наоружа према могућностима и пошаље на границу према Дрини, јер ни он сам није сигуран овде због њихових изгреда. „У међувремену“, додао је, „ја сам се већ постарао да ови људи не шетају слободно унаоколо“, а тумач тврди да није видео на улици никога од ових официра нити војника“ (27. јуна 1808. год.).¹⁷

Следеће Першове вести су од 6. јула 1808: „Карађорђево одлазак из Београда је био исто тако неочекиван као и долазак. Не рекавши никоме ни речи, он је сакупио 75 људи Ипсилантијевог одреда, наоружао их копљима и поделио на два дела међу његове поверенике, усео на коња и поставио у средину међу његове поверенике и на тај начин се вратио у Тополу. По његовом доласку тамо, треба ове трупе да буду послане ка Нишу и тамо распоређене међу војнике Хајдук-Вељка.“¹⁸

Перш јавља 18. јула следеће: „Пре неколико недеља стигао је за српски сенат транспорт од 12 бродова соли и 3 брода муниције са неколиким бурадима са новцем из Влашке. У овом транспорту налазили су се многи официри и војници расформираног Ипсилантијевог одреда, који су прошле зиме готово сви прешли Србијанцима и код њих ступили у службу.“¹⁹ Пада у очи овај термин: „прошле зиме“; то значи, још 1807. године.

Следећа вест је од 5. септембра: „Око седамдесет људи Ипсилантијевог фрајкора који су пре отприлике шест недеља под именом руских трупа дошли у Београд, али су одмах послани на границу према Нишу, вратили су се недавно са Милојем Петровићем и Живковићем у Београд. Они се жале сасвим слободно да су у логору код Ниша готово помрли од глади. Нудили су своје услуге царско-аустријској (војсци), с тим да одмах могу да ступе, али им то од српске стране није било дозвољено.“²⁰

Из свега се види да ова трупа није била послана у Србију због нереда које је правила, него с циљем да ступи у српску службу и на неки начин помогне Србима. Родофиникинове речи у почетку могу се сматрати само као изговор којим је желео да сакрије праву истину: да су Руси упутили ову трупу у помоћ Србији. Разочарање Ипсилантијевих војника код Делиграда сасвим је разумљиво, јер прилике у Србији и услови под којима су служили бећари, професионални војни — „регулаши“, тешко би могли одговарати једном европском војнику који је навикао да служи под другим условима. Кад се узму у обзир и описи савременика, на пример Нићифора Нинковића,²¹ који каже да су „Ср-

¹⁷ Исто, 793.

¹⁸ Исто, 822.

¹⁹ Исто, 841.

²⁰ Исто, 939.

²¹ Из успомена Нићифора Нинковића, Грађа за историју првог српског устанка, Београд, 1954, 98.

бљи дивљи били и свирепи како исто тигри и лафови“, онда није чудо што таква клима није пријала Ипсилантијевим људима. Али остаје несумњива чињеница да су они били у српској служби као војници, да су неко време чували фронт код Делиграда и да су дали неки допринос борби Србије. Иако не знамо многе појединости о тој епизоди, ипак ту непобитну чињеницу потврђују извештаји ревносног пуковника Перша. Без обзира на њихов број, који, уосталом, није био мали ако се узме у обзир да је било десетак официра, овај корпус је пружио Србији неку помоћ у границама својих могућности. Подаци о Ипсилантијевом одреду налазе се и у извештајима из француских архива и француског конзула у Травнику Давида, који се детаљно обавештавао о ономе што се догађа у Србији, а поготову на војном пољу. Ови подаци подударују се углавном са аустријским и с те стране не садрже ништа ново.²²

Шта је било даље са Ипсилантијевим одредом у Србији? Можда не би било погрешно закључити да је он заједно са руским трупама после закључења Букурешког мира напустио Србију. У то време Наполеон је већ увелико кретао на Русију, јер су његове трупе прешле Њемен 22. јуна 1812. године. Јула 1812. „Сербскиј казачкиј полк“ је напустио Србију. Као што је познато, он је био састављен и од Влаха и Молдаваца, ако се суди по именима неколицине војника који се помињу у Карађорђевој Деловодном протоколу за 1812. годину. С обзиром на то да се Ипсилантијев одред више не помиње, може се претпоставити да је он, ако не раније, најкасније 1812. године, заједно са осталим руским трупама, напустио Србију.²³ По Букурешком уговору о миру, Влашка и Молдавија су поново потпале под турску власт, али судбина Ипсилантијевих група није нам позната: да ли су узеле учешћа у рату са Наполеоном 1812. и 1813, као Александар Ипсиланти, Константин син, који је служио у руској војсци, или су ступиле у службу Турака? У сваком случају, са падом Наполеона, који је био савезник Турака, наде балканских народа за ослобођење од турског јарма поново су оживеле. Истина, Света алијанса није пружала никаквог изгледа револуционарним покретима, али се у Бесарабији 1816. ипак поново помиње Ипсилантијев корпус, који је организовао Александар Ипсиланти (1792—1828), сада у служби Хетерије, грчке патриотске организације за ослобођење од турског ропства.

За нас је значајна чињеница то што је Карађорђе, као емигрант у Бесарабији, ступио у везу са Хетеријом и припремао се за нови ослободилачки подухват који је имао да измени судбину Србије. Један наш писац даје доста података о везама Карађорђа са Хетеријом:

„КАРАЂОРЂЕ У ХОТИНУ

Карађорђе када се из Петрограда у Хотин врати зловољан с малом надеждом врати, гди је се само уверио о наклоности Цара Руског спрема њему и народу Србском; но због ондашњи политични Европски околности, да му је Цар за онда слабу утеху и помоћ обећао дати, да народ Србски испод ига Турског ослободити може. Упитан буде од Србски вој-

²² М. Гавриловић, *Исписи из париских архива*, СКА, Београд, 1904, 389, 460.

²³ П. Васић, *Каријера Карађорђевог официра Михаила Ђурковића*, Зборник Историјског музеја Србије, св. 8—9, Београд, 1972, 27.

вода: „за Бога Господару оће ли бити што помоћи Руске, да се јадан народ од Турака ослобођава? добију одговор: „Ја! којекуде? нема од помоћи ништа, него уздајмо се само у се и у своје кљусе!“. И тако стане се он одма исте године 1816. год. за рат спремати, купити добровољце — бећаре оружати ји и у екзерциру јавно ји у Хотину вечаћи, с' намером да у Србију иде. А, пошто ступи у сојуз са Грчким Етеристима, почну се прикупљати добровољци не само у Хотину, и Кишењеву него и у Бендеру, Акерману, а и у Одеси и другим поморским варошима Бесарабске области, које се прикупе на 13—20.000 људи, који буду обучени у једнако одело (мундир); имали су на глави једнаке капе — калпачиће, на којима је напред био од метала шиљд (знак), на коме је била израђена мртвачка глава, са две испод исте прекрштене човечије кости, са надписом: *Слобода или смрт*. Ове војнике који су били Грци, Срби и Бугари, обучавали су Руски официри, који су били обучени у исто добровољачко народно одело; и они поделили су били сву ту војску на чете и батаљоне. А оружати су били са Руским пушкама шоцама са бајонетом, а и са народним пушкама, јатаганом и пиштољима на кремен. Од који кад су поучени били најодабранији шиљати су тајно у Србију, Бугарску и друге пределе у Турском царству у којима хришћани живе; те су народ за устанак приуговорљавали.“²⁴

Војници ове легије звали су се *хијеролохити* (ἱερολοχίται), што ће рећи: „свети борци“. Њихов изглед описују детаљније Кнетел (Н. Knötel) и Зиг (Н. Sieg) у својој познатој књизи *Униформкинде*, Hamburg, 1937. Тај опис гласи: „За време грчког ослободилачког рата били су већ учињени покушаји да се разни устанички одреди једнообразно обуку. Тако су носили такозвани хијеролохити (Hierolochiten) црне капуте и филцане капе са мртвачком главом и укрштеним костима. Али овакви покушаји остали су усамљени.“²⁵ Овај опис подудара се у длаку са једном литографијом која представља борбу хијеролохита код Драгацана 19. јуна 1821. године. Ова литографија припада др Цвиту Фисковићу и налази се у његовој кући у Оребићу. Њен аутор није познат, али њега треба тражити међу многобројним европским уметницима, цртачима и сликарима, који су приказали низ мотива из грчког устанка. О њима је већ било речи. Ту се налазе многа позната имена: Hypolite Bellangé (1800—1866), Carle Vernet (1758—1835), Horace Vernet (1789—1863), Charles Lock Eastlake (1793—1895), Lodovico Lipparini (1800—1856), Vincenzo Gajassi (1801—1851), N. G. Opiz (1775—1841), Karl Krazeisen (1794—1878), Peter Hess (1797—1873) и Vinzenz Katzler (1823—1882), сарадник Анастаса Јовановића, а каснији ревносни цртач српских мотива.²⁶ У овај мах тешко је правити неке претпоставке о аутору литографије, чије поједине фигуре приказујем у цртежу рађеном још 1955. године по отиску који се налази код Ц. Фисковића. Наслов литографије гласи: „400 бораца легије Николе Ипсилантија гину у борби код Драгацана

²⁴ *Живот и дела великог Ђорђа Петровића (Кара-Ђорђа), Врховног Војда, ослободиоца и владара Србије. Живот његови војвода и јунака (као градиво за Србску историју од године 1804 до 1813 и на даље). Сабро и написао и издо Константин Н. Ненадовић, Краљев. Срб. Артиљерије Капетан у пензији. Књига I, са 14 литографски слика. У Бечу, Штампарија Јована Н. Вепчаја, 1883, стр. 444—445.*

²⁵ Н. Knötel — Н. Sieg, *Униформкинде*, Hamburg, 1937, 191.

²⁶ П. Васић, *Живот и дело Анастаса Јовановића, првог српског литографа*, Београд, 1962, 104—105.

19. јуна 1821.²⁷ Кад је одред био разбијен, Александар Ипсиланти, његов заповедник, побегао је у Аустрију, где је био затворен све до 1827. године.

На литографији су приказани хијеролохити са конусним чаковима са белом перјаницом, украшеним напред мртвачком главом. Тај амблем је био у моди тога времена, а носили су га и неки немачки одреди у бор-

400 бораца Николе Ипсилантија гину у борби код Драгацана, 19. јуна 1821. (Цртеж П. Васића према литографији непознатог аутора)

би против Наполеона; на пример, корпуси генерала Лицова и војводе од Брауншвајга-Елса. Црни суртук хијеролохита има различите детаље: ситне гајтане, или само један ред дугмади, или козачки чекмен са цеповима за патроне. Дугачке панталоне су сиве. Има бораца који носе на глави црвени фес са кићанком. У сваком случају, овај изглед бораца корпуса подударара се са оба описа, Ненадовићевим и Кнетеловим.

Занимљиво је напоменути да се на појединим литографијама из грчког устанка налазе устаници приказани у некој врсти сасвим једноставне униформе, са усправном јаком. Официри се разликују по еполетама, али свима је заједнички висок калпак са равним данцетом, који

²⁷ Међу члановима кнежевске грчке породице Ипсиланти не помиње се Никола, него само Александар Ипсиланти старији (1726—1807), Константин, његов син (1766—1816), Александар, млађи син Константинов (1792—1828) и Димитрије, његов млађи брат (1793—1832). Можда је Никола Ипсиланти био старији син Константинов. — Болшаја советска енциклопедија, Москва, 1951, 400—402.

је спреда украшен грчким крстом. На ту врсту униформе мисли свакако и Х. Кнетел у поменутом опису.

Битка код Драгацана припада богатој иконографији грчког покрета у којој су се такмичили уметници свих земаља. Она је утицала и на нашег најбољег цртача и литографа Анастаса Јовановића да се њом инспирише за мотиве из српског устанка. Штавише, и један од цртача грчких мотива, његов сарадник, Винценц Кацлер, постао је касније и сарадник других наших литографа, Адама Стефановића и Павла Чортановића. Тако је иконографија грчког устанка имала везе са нашим уметницима, на које је утицала, помогла им да нађу не само своје мотиве него и своје место у нашој уметности.²⁸

У овој борби за ослобођење и независност Грци су имали више среће. Иако клима Свете алијансе није била наклоњена ослободилачким покретима нити револуцији — војска Луја XVIII угушила је 1823. године либерални покрет у Шпанији — ипак се за грчки устанак заинтересовала цела Европа и помогла Грцима својим трупима и флотом: француска војска се искрцала у Мореји, а савезничка флота, Француске, Енглеске и Русије, разбила је турску флоту код Наварина 1827. године. Руска војска под генералом Дибичем заузела је Једрене. Међутим, Срби су имали повремено само помоћ Русије и ћудљиву неутралност Аустрије, која им није била наклоњена. Највише су могли рачунати на помоћ Срба у Аустрији. Али сада прилике су биле сасвим измењене у корист Грка под утицајем таквог мишљења у Европи. Грчка независност прокламована је готово истовремено када и аутономија Србије, 1830, али државно-правни положај двају народа био је квалитативно различит све до закључења Берлинског конгреса, 1878. године.

Ипсилантијев корпус је једна епизода из историје Срба и Грка, али она показује једнодушност ова два народа у борби за ослобођење, штавише — према могућностима и узајамно потпомагање. Ипсилантијев корпус и Карађорђеви устаници, Карађорђе и Хетерија, однос Милоша Обреновића према грчком устанку и избеглицама из Грчке, које су широкогрудно примљене у Србију, само су различити видови исте солидарности двају народа који никада нису били непријатељи.

LA LEGION D'IPSIANTI ET LES SERBES

En 1807, le prince de la Valachie, Constantin Ipsilanti, avait participé comme allié russe aux opérations de guerre contre les Turcs avec une armée qu'il avait organisé lui-même. Cette armée était composée de différentes troupes, d'Albanais princiers, de kozaks moldaves, de hussards et de la milice valacho-moldave. La force de l'armée de prince Ipsilanti était inégale, mais déjà en 1807 les Russes avaient envoyé certains de ses détachements pour prêter secours aux Serbes. Alors que les documents de 1807 sont assez brefs et ne font que mentionner un détachement auprès de la Drina, — on a des renseignements assez détaillés qu'au mois de juin de 1808 environ 70 officiers et soldats de l'ancien

²⁸ П. Васић, *Каталог дела Анастаса Јовановића*, Нови Сад, 1964, 9—10.

corps de l'armée d'Ipsilanti étaient venus. On les a dirigé sur le front de Deligrad d'où ils reviennent au bout d'un certain temps. On ne sait pas combien de temps sont ils restés en Serbie, cette année seulement ou beaucoup plus, jusqu'au départ des troupes russes de la Serbie, après la conclusion de la paix de Bucarest. Le fils de prince Ipsilanti, Alexandre, avait participé à la guerre contre Napoléon en 1812, mais on ignore le sort de l'armée d'Ipsilanti, surtout après ce que la Valachie et la Moldavie soient tombées de nouveau sous l'autorité turque. Mais en 1816 la légion d'Ipsilanti se refait au service de la Hétérie à laquelle Karadjordje adhéra également. Un corps d'armée, comprenant 15 à 20.000 hommes, Serbes, Grecs et Bulgares, fut formé sous le commandement des officiers russes. Les soldats portaient des uniformes noirs, des schakos coniques décorés de panaches blancs et d'une tête de mort au-dessus des os croisés. Pendant le soulèvement grec, ce détachement avait fait irruption en Moldavie mais, le 19 juin 1821, 400 soldats périrent dans la bataille de Dragacani, les révolutionnaires n'ayant pas trouvé d'appui auprès de la population de la Valachie. Une lithographie en possession du professeur Cvito Fisković de Split, représente la bataille de Dragacani. Aspect des insurgés correspond aux descriptions dans les sources écrites, ce qui en fait un document important de la lutte pour la libération des peuples des Balkans. Cette solidarité des Serbes et de Grecs pendant les insurrections en 1807 et en 1808, ensuite en Valachie en 1821, — est un fait important autant que le secours que le Prince Miloš avait porté aux réfugiés grecs pendant leur insurrection, en les accueillant en Serbie ou beaucoup d'eux sont restés.*

Pavle Vasić

* L'auteur de cet article descend par la ligne de sa mère, c'est-à-dire par son grand père maternel, le colonel d'artillerie, Pavle K. Janković (1857—1938) d'une famille grecque qui se réfugia en Serbie pendant l'insurrection grecque et s'installa à Sabac.